

NOTAT

Til: Museer med arkæologisk og/eller marinarkæologisk ansvar

22. marts 2019

Fortidsminder

Anders Jon Nielsen

REVIDEREDE RETNINGSLINJER FOR UDFORMNING AF BERETNING FOR ARKÆOLOGISKE UNDERSØGELSELSER UDFØRT I HENHOLD TIL MUSEUMSLOVEN

Nærværende tekst er en revideret udgave af styrelsens retningslinjer for udformning af udgravningsberetning fra 20. december 2002. Formålet med de reviderede retningslinjer er at sikre en højere grad af ensretning af struktur, indhold og kvalitet af de arkæologiske beretninger udført efter bestemmelserne i museumsloven vedrørende den arkæologiske kulturarv på landjorden, marinarkæologi samt fredede fortidsminder (hhv. museumslovens § 26, § 27, § 28, § 29 g, § 29 h, § 29 j stk. 1), samt i det omfang det er aktuelt, bygningsarkæologiske undersøgelser.

Efter afslutningen af en arkæologisk for-/undersøgelse skal der **ALTID** udarbejdes en beretning. Alle arkæologiske beretninger indberettes til de centrale arkiver og kan stilles til rådighed for offentligheden jf. museumslovens § 14, stk. 9 og § 39, 2. pkt.

I forbindelse med bygherrebetalt marinarkæologi sendes desuden en beretning til bygherren/rekvirenten.

Beretningen er den detaljerede, faglige dokumentation, som skal sikre arkæologisk data for eftertiden og kan danne grundlag for den fremtidige arkæologiske forskning. Beretningen er i mange tilfælde, sammen med de ved undersøgelsen hjemtagne genstande og prøver, den eneste dokumentation for eksistensen af en given lokalitet efter den er fjernet for altid. Beretningen er således i sig selv en historisk kilde og skal udformes under hensyn til, at vi i dag ikke kender alle de spørgsmål som fremtidens forskning vil søge svar på. Det er afgørende at beretningen er indholdsmæssigt og fagligt fyldestgørende og udført i et koncist og tilgængeligt sprog, der følger de akademiske standarder der er for området.

En beretning skal indeholde den komplette beretningstekst inkl. illustrationer, herunder oversigtsplaner og kort. Den færdige beretning indeholder ligeledes komplette anlægs- og fundbeskrivelser, anlægslister, fundliste, fotolister, tegningsliste, liste over naturvidenskabelige prøver m.m. samt oversigtsplaner. Resultaterne af de naturvidenskabelige undersøgelser skal ligeledes indføres i den endelige beretning.

I udfærdigelsen af beretningen må der tages udgangspunkt i, at beretningen kan blive offentligt tilgængelig, hvorfor beretningen ikke må indeholde personfølsomme oplysninger.

Som udgangspunkt udarbejdes der en beretning pr. godkendt budget. I nogle tilfælde kan beretningen for forundersøgelse indarbejdes i beretningen for efterfølgende arkæologisk undersøgelse, hvis den udføres i umiddelbar forlængelse af forundersøgelsen. I de tilfælde hvor flere for-/undersøgelser samles i én beretning, skal der gøres særskilt opmærksom på dette.

Disposition

Beretningen skal benytte følgende disposition:

- Forside
- Indholdsfortegnelse
- Abstract
- Undersøgelsens forhistorie
- Administrative data
- Øvrige data
- Topografi, terræn, undergrund samt evt. søkort og planer
- Kort som tydeligt angiver det undersøgte område
- Opmåling
- Undersøgelsesmetode
- Undersøgelsens resultater
- Fremtidigt arbejde på stedet
- Marinarkæologi: Museets anbefaling i forhold til lokalitetens fremtid
- Lister
- Bilag

Illustrationer skal indsættes i beretningsteksten i det omfang det er nødvendigt for, eller kan forbedre mulighederne for i fremtiden at forstå undersøgelsens geografiske placering, forløb, metode og resultater.

Forside

Af beretningens forside skal følgende oplysninger altid fremgå, hvis de findes: Museumsakronym, journalnummer, stednavn eller lokalitetens navn, matrikelnummer, ejerlav, sogn, herred, amt. Sted- og SB.nr., samt styrelsens journalnummer og i det omfang det er relevant fredningsnummer eller digenummer.

Af forsiden af beretningen skal det fremgå hvilken type undersøgelse der er tale om, f.eks. om der er tale om en større arkæologisk forundersøgelse på landjorden, en marinarkæologisk for-/undersøgelse eller en anden form for arkæologisk undersøgelse, samt hvilket primærobjekt der er undersøgt.

Der indsættes på forsiden et oversigtskort eller luftfoto hvorpå det undersøgte areal er tydeligt markeret med en polygon. For marinarkæologien kan benyttes et relevant billede. Af hensyn til muligheden for korrekt kildehenvisning skal forfatter og årstal ligeledes fremgå af beretningens forside.

Abstract

Abstractet skal indeholde et kort resumé på 5 – 10 linjer. Her redegøres kort for de primære objekter som er undersøgt samt disses datering. Dette afsnit skal give et hurtigt overblik over undersøgelsens resultater. Der kan med fordel anvendes samme tekst som i begivenhedsteksten i Fund & Fortidsminder.

Undersøgelsens forhistorie

I dette afsnit redegøres der for sagens opståen, hvornår og hvordan museet eller andre væsentlige aktører blev involveret. Skyldes undersøgelsen et anlægsarbejde, råstofindvinding, dyrkning, et forskningsprojekt eller andet, beskrives dette i dette afsnit.

Marinarkæologi: Der gøres rede for anlægsprojektet, den begrundede formodning, SLKS' vilkårsbrev, projektbeskrivelse og budget.

Hovedpunkterne i det arkivalske kildemateriale opsummeres. I den forbindelse beskrives i hvilket omfang der tidligere er foretaget arkæologiske undersøgelser på stedet og i området, viden fra sogneberegninger, eventuelle historiske kilder, samt historiske kort- og billedmateriale, stednavne eller andre væsentlige kilder. Denne beskrivelse skal være relevant i forhold til undersøgelsens centrale faglige problemstillinger.

Hvis der udfærdiges en samlet beretning for forundersøgelsen og den egentlige arkæologiske undersøgelse, redegøres der uddybende for forundersøgelsens metode og resultater.

Administrative data

I dette afsnit beskrives sagens forløb med henvisning til relevant lovgivning. Det oplyses om arbejdet udføres i henhold til museumsloven og i givet fald, henvises der til de relevante paragraffer eksempelvis § 26 stk. 1 eller 2, 1. pkt., § 27 stk. 4., § 28 eller § 29 e stk. 1. Marinarkæologi: Museumslovens §§ 29 g og h. Der indsættes oplysninger til identifikation af bygherre og samt en beskrivelse af byherres projekt i det omfang det er relevant for den arkæologiske undersøgelse. I den forbindelse vil det være relevant at berøre trusselsgrad mv.

Ved bygherrebetalte undersøgelser indsættes i dette afsnit en aktliste. Aktlisten skal give et hurtigt overblik over sagens administrative forløb. De

sagsakter som vil være omfattet af aktindsigt efter offentlighedsloven (§ 7, stk. 1, og stk. 2) skal som udgangspunkt fremgå af denne liste. Det vil i udgangspunktet være mailkorrespondancer, telefonnotater afgørelser om dispensation, diverse godkendelser eller afslag. Akter af intern karakter kan stadig være omfattet af aktindsigt, men skal som udgangspunkt ikke anføres beretningen, med mindre pågældende akt er nødvendig for forståelsen af sagen.

Aktlisten indeholder dato, begivenhed, kommunikationsform, afsender og modtager og kan f.eks. udføres som følger:

29. februar 2020, Fremsendelse af godkendt budget til bygherre, e-mail, Gravebys Museum, Bygge Bygherresen A/S.

1. marts 2020, Bygherre godkender budgettet og opstartstidspunkt aftales, e-mail, Bygge Bygherresen A/S. Gravebys Museum,

Da beretningen kan blive offentlig tilgængelig må der ikke indføres personfølsomme oplysninger i beretningen.

Det skal ligeledes fremgå af dette afsnit hvilken institution/-er, der er ansvarlig for undersøgelsen, og hvor originaldokumentation samt hjemtagne genstande og prøvemateriale opbevares for eftertiden.

Øvrige data

I dette afsnit opregnes oplysninger af betydning for forståelsen af undersøgelsens praktiske forløb. Det vil sige start- og slutdato for undersøgelsen. Fagligt personale af betydning for de faglige prioriteringer og faglige tolkninger skal fremgå af beretningen. Det øvrige personale herunder maskinfører og lignende kan fremgå af beretningen. Anvendes der ved undersøgelsen gravemaskiner eller andet maskinel skal type og ejer fremgå af beretningen.

For marinarkæologien oplyses hvilke fartøjer der har været anvendt.

Det kan være relevant at oplyse i hvilket omfang der er anvendt frivillige på undersøgelsen.

Institutioner og personer der har bidraget efterbearbejdningen f.eks. underleverandører i form af universiteter og laboratorier skal fremgå af beretningen. Det skal i den forbindelse oplyses til hvilke opgaver disse institutioner og personer har bidraget.

I dette afsnit omtales vejrforhold og lignede i det omfang det har haft betydning for undersøgelsens resultater, herunder frost, tørke, sandflugt, stærk regn m.v. samt for marinarkæologi: strøm- og vindforhold, temperatur og nedbør.

Eventuelle formidlingstiltag i forbindelse med undersøgelsen samt omtaler i medier mv. kan angives her.

Topografi, terræn, undergrund og evt. farvandsafsnit

I dette afsnit beskrives de geologiske og topografiske forhold for lokaliteten og nærområdet, herunder landskabstype, højdeforhold, jordbundsforhold, aflejnings- eller erosionsforhold samt karakteren af eventuelle antropogene lag eller forstyrrelser. I den forbindelse henvises der primært til observationer gjort ved undersøgelsen. Oplysninger af direkte betydning for bevaringen af det arkæologiske objekt *skal* fremgå af dette afsnit. F.eks. muldlagets karakter og tykkelse, erosion, vanddybder samt bund- og strømforhold. Resultater af evt. geofysiske og geotekniske undersøgelser fremlægges og gennemgås.

I det omfang det er relevant for undersøgelsen, gennemgås lokalitetens placering i forhold til den historiske geografi. Det kan f.eks. være i forhold til infrastruktur, kommunikationsveje og ruter, farvande og besejlingsforhold, sten- og jorddiger, tofte-, mark- og matrikelskel samt øvrige afgrænsninger. Det er ligeledes relevant at få lokaliteten placeret i forhold til eksisterende viden om rumlig social struktur, f.eks. ved placering i relation til centrale institutioner, byer, havne eller marginaljorder.

Opmåling

Opmålinger af alle horisontale flader forelægges som udgangspunkt i et digitalt format. I beretningen indføres oplysninger om de GIS-data som er tilvejebragt i forbindelse med undersøgelsen. Det anføres hvilke koordinatsystem der er anvendt, hvilket materiel der er benyttet til opmålingen, og hvilke software der er benyttet til efterbearbejdningen. Marinarkæologi: Alle relevante positioner, opmålinger og planer fremlægges. Hertil grundige beskrivelser af materialet.

Planmaterialet udgør en stor del af de data som tilvejebringes i løbet af en undersøgelse, og det skal være muligt en gang i fremtiden at forstå og rekonstruere lokaliteten ud fra de oprindelige opmålinger. Der skal i beretningen redegøres for hvilke principper opmålingen er foretaget efter samt efter hvilke principper planerne er redigeret. De færdigredigerede og tolkede planer skal beskrives således, at det er muligt i fremtiden at forstå og tolke disse.

Alle tolkede planer og alle rådata, inkl. GPS-jobfiler, skal sikres for eftertiden.

Er der undtagelsesvist anvendt manuel opmåling med reference til fysiske fixpunkter er det vigtigt at lokaliteten efterfølgende georefereres efter gældende koordinatsystemer.

Undersøelsesmetode

Arkæologiske undersøgelser kan være mange forskellige ting og kan finde sted både på havets bund samt under og over jordens overflade - og under

mange forskellige fundforhold. Da den pågældende arkæologiske metode i høj grad er med til at definere undersøgelsens resultater, er det vigtigt at undersøgelsens metode beskrives eksplicit. Der skal være en sammenhæng mellem valget af metode og de oplysninger undersøgelsen skal tilvejebringe. I dette afsnit skal der redegøres for de metodiske overvejelser i forbindelse med til- og fravalg af metodiske greb benyttet ved undersøgelsen.

Afsnittet indledes med en opgørelse over det antal kvadratmeter eller kubikmeter, som blev undersøgt på den pågældende lokalitet. Herefter beskrives metodikken anvendt til undersøgelse af forskellige typer objekter herunder også fremgangsmåde i relation til prøvetagning og udførelse af naturvidenskabelige undersøgelser samt fremgangsmåde og prioritering i forbindelse med soldning, flotering mv. For især marinarkæologien beskrives tildækning af evt. åbnede grøfter og prøvehuller.

Ved forundersøgelser beskrives omfang og orientering af søgegrøfter sonderingshuller boreprøver samt en udregning af forundersøgelsens dækningsgrad.

Er der udført supplerende undersøgelser, f.eks. ved brug af georadar, side-scan sonar, magnetometer, metaldetektor eller lignende skal dette ligeledes beskrives i dette afsnit.

Undersøgelsens resultater

Indholdet i dette afsnit varierer alt efter om der er tale om forundersøgelser eller egentlige arkæologiske undersøgelser da formålet med de to undersøgelsestyper er forskelligt. Formålet med en arkæologisk forundersøgelse og en sonderende undersøgelse er, at afklare i hvilket omfang der er fortidsminder på et givent sted og i givet fald vurdere resursebehovet ved en egentlig undersøgelse samt at kvalificere de problemstillinger som en egentlig undersøgelse kan/skal belyse. Formålet med den egentlige arkæologiske undersøgelse vil ofte være, at foretage en komplet og detaljeret arkæologisk registrering af et givent arkæologisk objekt. Fælles for dette afsnit er, at det skal udføres efter *de gældende akademiske standarder for området*.

Arkæologiske undersøgelser

Til underopdeling af dette afsnit kan følgende disposition med fordel benyttes:

- Kvantitativ opgørelse af fortidsminder
- Kvalitativ fremlæggelse fortidsminder
- Diskussion af tolkninger gjort i forbindelse med undersøgelsen
- Konkluderende sammenfatning af resultater
- Faglige perspektiver af undersøgelsens resultater

Det er vigtigt at den arkæologiske lokalitet og eventuelle fund opgøres både kvantitativt og kvalitativt. Foruden den primære beskrivelse laves også en

opsummering af fx daterende fund og iagttagelser, der ligger til grund for faseudredning, anvendelsesforløb mv. Endelig skal afsnittet indeholde en diskussion og konklusion af undersøgelsens samlede resultater.

Afsnittet afsluttes med en perspektivering af undersøgelsens resultater i forhold til den eksisterende viden der er på området. Her stilles de spørgsmål som fremtidige arkæologiske undersøgelser af lignende arkæologiske objekter kan eller bør besvare. I denne del drages der paralleller til den eksisterende forskning, nationale strategier, tidligere upublicerede arkæologiske undersøgelser eller andet som kan bidrage til forståelsen af undersøgelsens resultater. Relevante kilder citeres med korrekt kildehenvisning. Der indføres ligeledes beskrivelser af eventuelle fremtidige forskningspotentialer.

Arkæologiske forundersøgelser

Ved arkæologiske forundersøgelser og sonderende undersøgelser er resultatet af undersøgelsen ny viden om eventuelle fortidsminders *karakter, udstrækning, kompleksitet og bevaringsgrad*. Disse aspekter af lokaliteten skal beskrives grundigt for hvert primærobjekt. Med det udgangspunkt diskuteres hele lokalitetens kulturhistoriske og arkæologiske potentiale. Der argumenteres både for og imod nødvendigheden af en egentlig arkæologisk undersøgelse. Dette afsnit svarer i grove træk til den faglige argumentation som benyttes ved bygherrebetalte arkæologiske undersøgelser. Her stilles de spørgsmål som en egentlig undersøgelse kan eller bør besvare.

De fortidsminder som blev konstateret ved forundersøgelsen, men som ikke er indstillet til en egentlig arkæologisk undersøgelse skal ligeledes behandles i dette afsnit. Disse skal behandles og beskrives efter samme standarder som var det egentlige arkæologiske undersøgelser.

Husk i teksten at henvise til relevante fundnumre, anlægsnumre, foto- og plannumre samt diverse relevante rapporter, herunder resultaterne af de naturvidenskabelige analyser.

Fremtidigt arbejde på stedet

Indholdet i dette afsnit varierer alt efter om der er tale om forundersøgelser eller egentlige arkæologiske undersøgelser.

Efter arkæologiske forundersøgelser skal det fremgå tydeligt på hvilke arealer der er påtruffet fortidsminder, på hvilke arealer der er påtruffet fortidsminder som museet umiddelbart vurdere kan være væsentlige fortidsminder (styrelsen afgør dette). Hvis der er fremkommet fortidsminder, som ikke umiddelbart skal underkastes en egentlig arkæologisk undersøgelse skal det fremgå i hvilket omfang der efterfølgende er bevaret fortidsminder på det berørte areal. Eventuelle aftaler om *in situ* bevaring i forbindelse med byggeri, råstofindvinding eller lignende skal fremgå af dette afsnit.

Efter egentlige arkæologiske undersøgelser skal det ligeledes fremgå på hvilke arealer der er konstateret fortidsminder. Det skal desuden fremgå på hvilke arealer der er frigivet efter egentlig arkæologisk undersøgelse samt i hvilket omfang der er fortidsminder, som ikke umiddelbart skal underkastes yderligere arkæologiske undersøgelser, for eksempel fordi der er indgået aftale om *in situ* bevaring eller der er tale om et fredet fortidsminde eller en forskningsgravning.

Eventuelle andre oplysninger af betydning for det fremtidige arbejde på/i området, herunder anbefalinger i relation til planarbejde fx marinarkæologisk frigivelse mv. indsættes i dette afsnit.

Det er obligatorisk at indsætte kortbilag til dette afsnit.

Lister

I dette afsnit kan man med fordel benyttes de lister som generes i MUD. Af beretningen skal følgende lister fremgå:

- Fundlister
- Lister over kontekstuelle forhold Anlægs/laglister
- Konstruktions
- Prøveliste
- Tegningslister
- Fotolister

Ovenstående lister skal suppleres af fyldestgørende fundbeskrivelser, anlægsbeskrivelser etc. Det er vigtigt at beskrivelserne er ensartede og at data er sammenlignelig. Det er vigtigt at den indtastede tekst benytter den konventionelle faglige terminologi, blandt andet så alle lister og beskrivelser kan gøres søgbare.

Bilag

Alle afledte rapporter, herunder fra de naturvidenskabelige analyser, indsættes i bilaget.